

Дуброва Н. І.

УКРАЇНСЬКА ЮРИДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЧНА СИСТЕМА В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті проаналізовано проблеми взаємодії мови права України та мови європейського права на сучасному етапі адаптації законодавства України до права Європейського Союзу. Розкрито деякі аспекти формування термінологічної системи українського права.

Ключові слова: мова права, термінологічна система, глобалізація.

Дуброва Н. И. Украинская юридическая терминологическая система в контексте глобализации. – Статья.

В статье анализируются проблемы взаимодействия языка права Украины и языка права Европы на современном этапе адаптации законодательства Украины к праву Европейского Союза. Освещаются некоторые моменты формирования терминологической системы украинского права.

Ключевые слова: язык права, терминологическая система, глобализация.

Dubrova N. I. The terminological system of the Ukrainian law in the context of globalization. – Article.

Analyzed are the problems of the interaction between language law of Ukraine and language law of Europe at the present stage adaptation of Ukrainian legislation to European Union law. Clarified are some aspects of formation of the terminological system of the Ukrainian law.

Key words: language law, terminological system, globalization.

У будь-які правові дії чи явища людина вкладає певний зміст, оформлюючи його матеріально – словами. Кожне слово, відповідно, містить у собі інформацію, яка за допомогою мови зберігається й накопичується, стаючи найважливішим компонентом культури взагалі та правової культури зокрема. Сучасний світ не може існувати в умовах замкнутості правових і мовних культур. Різні ідеї, світоглядні та ціннісні установки, що поширюються через систему освіти й виховання, спеціальну літературу, ЗМІ, діяльність різноманітних організацій, – усе це циркулює в суспільстві як діалог правових культур, унаслідок чого відбувається філіація ідей, їх зіткнення та взаємодія не лише в межах однієї держави, а й зовні [1]. У ХХІ столітті на перший план висувається проблема

правової комунікації, тобто проблема загального праворозуміння й сумісної правотворчості. Функціонування національних правових систем у сучасних умовах залежить від багатьох чинників, які дозволяють їм, не втрачаючи своєї самобутньої цінності, залучатися до глобалізаційних процесів.

Наприкінці ХХ століття спостерігається активний процес інтеграції правової системи України в європейський правовий простір та її активної участі в загальносвітових і політичних процесах.

Протягом останніх десятиліть до українського лексикону стрімко увійшов термін «глобалізація» (від англ. *globalization*), яким стали активно послуговуватися юристи, політики, учені, журналісти на різних континентах планети. З'явилася низка термінів-понять щодо вживання нового терміна – концептуальне поле української мови та інших європейських мов («глобалізм», «глобаліст», «глобальна проблема», «глобальна стратегія», «глобальна криза», «глобальна мова» тощо).

Хоча термін «глобалізація» вже встиг стати інтернаціональним, в енциклопедичних словниках досить важко його знайти. Так, наприклад, український «Універсальний словник-енциклопедія» [2] не фіксує це поняття.

Серед позитивних наслідків глобалізації й інтернаціоналізації мови відзначаємо такі: розширення світового інформаційного простору, посилення процесів мовної, культурної та правової взаємодії, забезпечення пересічному громадянину доступу до інформації тощо. Водночас глобалізація сприяє утворенню потужних цивілізаційних систем, які поступово витісняють слабші системи. Важливою передумовою транскордонної комунікації є вибір мови, якою вона здійснюється. На роль засобів цієї комунікації претендують так звані світові мови, насамперед англійська. За різними оцінками нею послуговуються від 400 до 800 мільйонів людей.

Вибір англійської мови на роль провідної мови міжнародного спілкування (глобальної мови) зумовлюється як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками. Слід відзначити її раціональну будову, багатство словникового складу, який дозволяє створювати розгалужені терміносистеми. Також англійська мова асоціюється з демократичним англословним світом. Усе це забезпечує їй високий престиж в очах мовця. Функцію засобів мови міжнародного

спілкування виконують також французька, іспанська, арабська, португальська та російська мови.

Інтеграція до Європейського Союзу є одним із пріоритетних напрямів зовнішньої політики України. Гармонізація законодавства на сьогодні є об'єктивно необхідним кроком для підготовки вступу в Європейський Союз (далі – ЄС).

Термін «гармонізація законодавства» з'являється в текстах українських правових актів після ратифікації Угоди про партнерство й співробітництво між Україною та Європейським Союзом. Однією з вимог цього міжнародного договору є досягнення відповідності національного законодавства праву ЄС у пріоритетних сферах.

Початковим етапом гармонізації законодавства України з європейським правом є уніфікація термінології. Цілком імовірно, що процес гармонізації законодавства слід починати з юридичної термінології. Чіткий понятійно-категоріальний апарат є дуже важливим, якщо законодавець ставить за мету уніфікацію, гармонізацію або зближення законодавства, його відповідність європейським стандартам і традиціям. Вироблення сталої системи юридичних понять і термінів є необхідною умовою, одним із пріоритетних напрямів правового реформування. Лише така система може забезпечити зближення законодавства, його одноманітне тлумачення, а також правильне застосування правових норм. Саме поняття «гармонізація законодавства» також є термінологічною проблемою. У вітчизняній науці й практиці це поняття також називають «адаптацією», «імплементациєю», «апроксимацією», «наближенням», «зближенням», «встановленням еквівалентних норм». На сьогодні українські вчені використовують поняття «адаптація» й «гармонізація» законодавства як синоніми. Відповідно до положень Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу адаптація полягає в зближенні законодавства України та сучасного європейського права. Вона передбачає реформування правової системи України з метою узгодження її з європейськими стандартами.

У зв'язку із цим, згідно з документами ЄС, адаптація законодавства має проводитися не в усіх галузях права, а лише в пріоритетних, насамперед тих, що регулюють підприємницьку діяльність, захист конкуренції, банкрутство, захист прав інтелектуальної власності, митне регулювання, транспорт і зв'язок,

стандарти й сертифікацію, охорону здоров'я тощо. Згідно із Законом України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» передбачається розробка глосарія термінів *acquis communautaire* для адекватності їх розуміння й уніфікованого застосування в процесі адаптації, проведення порівняльно-правового дослідження відповідності законодавства України *acquis* Європейського Союзу в пріоритетних сферах, здійснення перекладу українською мовою в цих сферах, створення загальнодержавної інформаційної мережі з питань європейського права.

На сьогодні заходи, передбачені першим етапом адаптації законодавства України до законодавства ЄС, майже повністю реалізовано.

2007 року за редакцією В. Єрмоленка було укладено «Англійсько-німецько-французько-український словник термінології Європейського Союзу» [3]. Істотною рисою цього словника є багатомовність. Сучасний Європейський Союз, який об'єднує 27 європейських країн, має 23 офіційні мови, кожна з яких позначає частину багатой та різноманітної культури ЄС. Термінологія ЄС також сформувалася не з огляду на одну мову, часто вона була результатом не лише політичних, економічних і соціальних, а й лінгвістичних компромісів.

Англійські, німецькі та французькі версії було взято з офіційних текстів Європейського Союзу (джерел первинного й вторинного права, офіційних багатомовних словників ЄС та офіційних прес-релізів інституцій ЄС). Словник став результатом термінологічної роботи проекту «Лабораторія наукового перекладу» за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» та сприяння Національного університету «Києво-Могилянська академія».

Серед розглянутих термінів європейського права питому групу складають двокомпонентні сполуки: консолідована версія, бюджетна процедура, торговельний баланс, цивільна криза, запобігання конфлікту тощо. Одним зі шляхів утворення нових термінів є складання слів: держава-бенефіціар, країна-кандидат, держава-голова ЄС тощо. Труднощі перекладу викликають появу термінів-синонімів: вільне переміщення/пересування, домінантне/домінівне становище, презумпція безвинності/невинуватості, правова колізія/колізія норм, бенефіціари/вигодонабувачі, ринки облігацій/ринки бондів тощо. Достатньо продуктивним є префік-

сальний і суфіксальний способи творення юридичних термінів європейського права: співдоповідач, транскордонна злочинність, антимонопольне право, твіннінг, мейнстрімінг, бенчмаркінг. Слід навести поодинокі випадки використання фразеологізму як терміна (криза/політика порожнього крісла) та порушення орфографічних норм українського правопису (Пан'Європа/Паневропа). Що стосується терміна «*acquis communautaire*», то він у перекладі є проблемним, тому використовується в оригіналі – англійською мовою (приблизний переклад – «доробок Спільноти»). Таким чином, аналізуючи «Англійсько-німецько-французько-український словник термінології Європейського Союзу», можна зробити висновок, що творення юридичних термінів в умовах сучасного поступового процесу адаптації законодавства України до європейського права відбувається внаслідок мовної конвергенції (збільшення кількості загальних рис двох чи декількох мов через запозичення) на різних рівнях (лексичному, морфемному, словотворчому, лексико-семантичному).

Багатство правової картини світу – одне з яскравих підтверджень цінності потенціалів світової спільноти. Кожна країна накопичила та зберегла, примножила свої правові концепції, традиції правової й мовної культури, специфічні юридичні інститути. Тобто в кожного народу є своя правова й мовна «візитівка». І хоча закону притаманний національний характер, проте право за своєю природою має транснаціональний характер [4].

Отже, національні правові та мовні системи не існують ізольовано, вони взаємодіють одна з одною, ведуть нескінченний культурний діалог. Те, що видано, написано й застосовано однією державою, може вплинути безпосередньо на способи тлумачення права в іншій країні зі схожими традиціями та структурою. Мовна система окремої держави, як і правова, зазнає постійного тиску з боку фрагментів інших мовних і правових культур, дискурсів, текстів, процедур, мовних і правових конструкцій. Цілком імовірно, що за таких умов особливої уваги потребує вивчення нормативності мови, наявних іншомовних конструктів, правової стилістики, характерної для різних правових сімей і законодавства груп або окремих держав.

Мова та право є органічно взаємодіючими системами, що розвиваються й формують одна одну. Правниче мовотворення доз-

воляє розкрити з лінгвістичних позицій (лексичних, стилістичних, граматичних, лексикографічних тощо) процес формування мови закону як органічної частини національної мови [5]. Внесок іншої системи права або декількох систем права в становлення нової правової системи завжди існує, «нізвідки» або лише «із самої себе» правова система держави не виникає. Те ж стосується й мови права. Цим підкреслюється спільність ознак правових і мовних систем, які серед чинників свого виникнення мали також акультурацію, тобто руйнування замкнутості культур, та запозичення елементів системи «батьків» у систему «новонароджену». Історія великих правових систем починається, як правило, саме із запозичення (афінське, римське, західне право тощо). Воно може відбуватися через окремі правові інститути, елементи юридичної техніки й практики правозастосовної діяльності. Має місце також запозичення правових принципів, правових ідей. Мовні ж фрагментарні запозичення називаються мовною інтерференцією [6]. Цілком імовірно, що щодо мови права їх можна назвати правовою мовною інтерференцією (далі – ПМІ), яку доцільно визначити як зміни в мовній системі внаслідок правової акультурації. Вважаємо, що процеси інтерференції в мові та акультурації в праві мають спільне (якщо не тотожне) підґрунтя – зміни однієї системи внаслідок впливу більш розвиненої.

Слід зауважити, що фрагментарна правова акультурація та ПМІ є поширеним явищем, що виникає в межах постійного діалогу правових систем і правових культур. Однак перенесення ідей з однієї системи в іншу (або правову, або мовну) вимагає їх ретельного аналізу на сумісність. Для досягнення успішного результату правовий і мовний інститути, узяті з однієї системи й перенесені в іншу, повинні поєднуватися із цією системою, а не відторгатися нею. Тобто кожна правова культура має бути здатною до інновацій. Українська юридична термінологічна система останнім часом розвивається трьома напрямками, створюючи національну юридичну термінологію на українському ґрунті, інтерферуєючи елементи російської юридичної терміносистеми внаслідок уніфікації мови права країн зі спільною правовою культурою та адаптуючи мову вітчизняного права до мови права ЄС. Тому будь-які запозичення є виправданими лише за умови гармонізації вітчизняного правового й мовного спадку з європейською мовою права.

Література

1. Оборотов Ю. Теория государства и права / Ю. Оборотов. – О. : Юридична література, 2004. – 132 с.
2. Універсальний словник-енциклопедія / за ред. М. Поповича. – К. : Ірина, 1999. – 1551 с.
3. Англійсько-французько-німецько-український словник термінології Європейського Союзу / за ред. В. Єрмоленка. – К. : К.І.С., 2007. – 226 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eu.prostir.ua/library/1764.html>.
4. Давид Р. Основные правовые системы современности / Р. Давид, К. Жоффре-Спинози ; пер. с фр. В. Туманова. – М. : Международные отношения, 1991. – 400 с.
5. Кравченко С. Мова як фактор правоутворення та законотворення : авто-реф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / С. Кравченко ; Одеська нац. юрид. академія. – О., 2000. – 21 с.
6. Кочерган М. Загальне мовознавство / М. Кочерган. – К. : ВЦ «Академія», 1999. – 288 с.